

Motion till riksdagen 2012/13:U20

av **Bodil Ceballos m.fl. (MP)**
med anledning av skr. 2012/13:114

Strategisk exportkontroll 2012 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden

Sammanfattning

I regeringens skrivelse 2012/13:114 Strategisk exportkontroll 2012 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden framgår det att den tidigare ökningen av svensk vapenexport nu har avstannat. Förra årets försäljningsrekord på 13,9 miljarder kronor har i år minskat med 30 procent till 9,8 miljarder kronor. Trots minskningen kvarstår faktum att vapenexporten mer än tredubblats under den senaste tioårsperioden, från drygt 3 miljarder till 9,8 miljarder kronor.

Avslöjandet att Sverige sålt vapensystem till Saudiarabien och planerat uppförandet av vapenfabriker och övervakningscentraler visar med all önskvärd tydlighet att det krävs en grundlig reformering av reglerna kring exportkontrollen av strategiska produkter. Det har nu även regeringen insett, och Miljöpartiet välkomnar att regeringen under året tillsatt en parlamentarisk kommitté med syfte att arbeta fram ett tydligt förslag på nya riktlinjer gällande demokratikriterier för svensk vapenexport.

Sverige måste självklart ställa sig på rätt sida när folken i Nordafrika och Mellanöstern nu har tagit steg mot att frigöra från sig diktaturens ok och påbörjar en utveckling mot demokrati och öppenhet. Vi ska självklart inte beväpna diktaturer; vi ska stödja demokratirörelser – då tjänas också Sveriges långsiktiga intressen. Vår viktigaste tillgång i alla internationella sammanhang – också i handelssamarbeten – är vårt rykte.

Miljöpartiet anser att det inte hade varit möjligt att driva en vapenexportpolitik som så tydligt saknar stöd i opinionen om inte systemet varit så stängt för insyn som det är i dag. Vår mening är att vapenexporten därför i fortsättningen måste bygga på tre grundläggande principer: ett riktigt demokratikriterium där mänskliga rättigheter är ett krav, en öppenhet som möjliggör den granskning som behövs och ett ordentligt ansvarsutkrävande enligt demokratis principer. Dessutom bör Försvarsexportmyndigheten läggas ned.

Fel! Okänt namn

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa ett demokratikriterium vid krigsmaterielexport.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa ett kriterium för respekt för mänskliga rättigheter vid krigsmaterielexport.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att gällande lagstiftning ska efterlevas, vilket innebär att Sverige inte ska sälja krigsmateriel till krigförande länder och länder i konflikt.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över dagens system med Inspektionen för strategiska produkter (ISP) som beslutande myndighet så att folkvalda kan hållas ansvariga för sina beslut.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ta korruptionen inom vapenindustrin på allvar.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om exportkrediter för krigsmaterielexport.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige med sin krigsmaterielexport bidrar till en upp-rustningsspiral i en av världens mest explosiva regioner.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om Försvarsexportmyndigheten (FXM).
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen i sin årliga skrivelse om strategisk export-kontroll även bör redovisa företagets inkomster för långtidsuthyrning, leasing, av försvarsmateriel.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att export av försvarsrelaterade konsulttjänster ska omfattas av samma regelverk som export av fysiska produkter som t.ex. kanoner och pansarvagnar.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att begränsa det svenska militärindustriella komplexets in-flytande över politiken.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att svensk vapenexport bidrar till fattigdom och underut-veckling.

Motivering

I regeringens skrivelse till riksdagen Strategisk exportkontroll 2012 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden, den tjugooåttonde i ordningen, redovisas landets export av krigsmateriel till andra länder och anges att de produkter som förs ut ur Sverige går till för oss acceptabla mottagarländer enligt fastställda riktlinjer. Krigsmateriel får endast exporteras om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl till det och exporten inte strider mot Sveriges utrikespolitik.

På papperet har Sverige kanske världens strängaste krigsmateriellagstiftning. Miljöpartiet har under ett stort antal år kritiserat regeringens exportkontroll som vid flera tillfällen visat exempel på stor dubbelmoral. Samtidigt som vår statsminister i sin regeringsförklaring högtidligt förklarat att Sveriges grundvärderingar är frihet, demokrati och mänskliga rättigheter, har svenska myndigheter gett tillstånd till export av vapensystem till länder i krig, vapen som används av ickedemokratiska regimer för att förtrycka sin egen eller andra länders befolkning, eller sålts till fattiga länder utan att ta hänsyn till politiken för global tvecklings (PGU) mål om rättvis och hållbar global utveckling.

2012 var året då regeringens vapenexportpolitik fick utstå hård kritik. Främst genom Ekoredaktionens avslöjande den 6 mars 2012 om att det fanns planer på att den svenska myndigheten Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI, i största hemlighet skulle hjälpa Saudiarabien att bygga en avancerad vapenfabrik. Samarbetet inleddes redan 2007. Internt på FOI och på Regeringskansliet kallades projektet för Simoom, enligt sekretessbelagda handlingar som Ekot tagit del av.

Ärendet anmäldes omgående till konstitutionsutskottet av Miljöpartiet. ”Vi ska inte beväpna förtryckarna, det är dåligt för den demokratiska utvecklingen i världen och i den här regionen och det är dåligt i längden för Sveriges intressen”, sa Miljöpartiets språkrör Gustav Fridolin till Sveriges Radio.

Dagen efter, den 7 mars, avslöjade sedan Ekot att ledningen för Inspektionen för strategiska produkter (ISP) varit involverad i förhandlingen med Saudiarabien om bygget av vapenfabriken. Detta sker trots att ISP har som uppgift att självständigt pröva alla fall av vapenexport från Sverige.

Under våren 2012 följde sedan en lång serie för regeringen graverande uppgifter om hur ärendet kring Simoom hanterats. Bland annat ska FOI ha bildat bulvanföretaget SSTI, som skulle leda projektet med vapenfabriken i Saudiarabien.

Ekots granskning visade vidare att svenska vapen hade sålts till Bahrain och att regimen hade använt ett antal av dessa mot demonstranter. Vidare ska det svenska försvarets överblivna pansarvärnsrobotar sannolikt ha sålts vidare till Saudiarabien via försvarsindustrikoncernen Saab.

Under våren 2012 blev det till slut uppenbart för var och en att regeringens regler och riktlinjer för vapenexport inte följdes. Den 26 maj 2012 krävde Socialdemokraternas gruppledare i riksdagen, Mikael Damberg, att en ny vapenexportlag ska förbjuda försäljning av vapen för strid till diktaturer. Den

Fel! Okänt namn på

1 juni klubbade regeringen direktiven för en parlamentarisk utredning om en skärpning av reglerna för vapenexport till diktaturer.

Miljöpartiets KU-anmälan av ärendet Simoom behandlas under våren 2013 av konstitutionsutskottet.

Minskad export – men ökad export till diktaturer

Enligt regeringens skrivelse sålde Sverige under 2012 krigsmateriel för 9,8 miljarder kronor. Året innan sålde Sverige för 13,9 miljarder kronor. Försäljningen för 2012 är en minskning från rekordåret 2011 med 30 procent, men faktum är att vapenexporten har mer än tredubblats under den senaste tioårsperioden, från drygt 3 miljarder till 9,8 miljarder.

Trots minskningen säljer Sverige ändå mest vapen i världen, räknat per capita. Ställer man samman all vapenexport placerar sig Sverige på en icke hedrande åttonde plats åren 2000–2010.

Under 2012 sålde Sverige krigsmateriel till 61 länder, vilket kan jämföras med 52 länder under år 2000 och 33 länder under 1990.

De fem största mottagarna av svenskt krigsmateriel under 2012 var Indien, Saudiarabien, Frankrike, Pakistan och Thailand. Dessa fem länder stod ensamma för 46 procent av exporten. Fyra av dessa var involverade i väpnad konflikt, enligt Uppsala Conflict Data Program (UCDP) och ska enligt gällande regelverk inte få köpa svenska vapen. Det femte, Saudiarabien, är en av världens mest hårdföra diktaturer.

Under 2012 exporterades 34 procent av svenskt krigsmateriel, dvs mer än en tredjedel, till 20 länder som av den amerikanska organisationen Freedom House klassas som icke-demokratier. Däribland återfinns Brunei, Förenade Arabemiraten, Saudiarabien och Pakistan. Totalt uppgick den svenska krigsmaterielexporten till icke-demokratier till ett värde av 3,3 miljarder kronor. Sverige har sedan 2008 fördubblat denna export.

Svensk vapenexport stärker diktaturer och bidrar till brott mot de mänskliga rättigheterna

En av de grundläggande förutsättningarna för vapenexport i Sverige är sedan 1971 års riksdagsbeslut att mottagarländerna ska respektera de mänskliga rättigheterna. Tillverkning och utförelse av krigsmateriel regleras genom lagen (1992:1300) om krigsmateriel och förordningen (1992:1303) om krigsmateriel. Båda författningarna trädde i kraft den 1 januari 1993. Krigsmaterielbegreppet breddades även samma år till att även omfatta viss materiel med civil eller delvis civil användning. Trots detta tillåts export till en rad länder som bryter mot de mänskliga rättigheterna.

Fel! Okänt namn på

I riktlinjerna för vapenexport anges att respekt för mänskliga rättigheter är ett centralt villkor för att vapenexport ska beviljas. Det spelar ingen roll om vapnen i sig kan komma att användas för att kränka mänskliga rättigheter eller inte, det räcker att kränkningarna förekommer i landet för att vapenexporten ska stoppas.

Sedan Jasminrevolution inleddes i Tunisien i januari 2011, en revolutionsvåg som sedan fortsatte och svepte över länderna i Nordafrika och Mellanöstern, har det blivit alltmer uppenbart att reglerna för den svenska vapenexporten måste ses över. Det kan inte vara så att svenska vapen säljs till diktaturer som förtrycker sin befolkning och kväser oppositionens krav på demokrati och mänskliga rättigheter. Att sälja vapen till en diktatur för stabilitetens skull, på bekostnad av de mänskliga rättigheterna, är oacceptabelt.

Att svensk utrikespolitik ska främja respekten för de mänskliga rättigheterna har av riksdag och regering betonats alltmer under senare år. Omsorgen om och försvaret av de mänskliga rättigheterna är en integrerad och central del av den svenska utrikespolitiken. I statsminister Fredrik Reinfeldts regeringsdeklaration den 18 september 2012 sade han följande:

”Utgångspunkterna för svensk utrikespolitik består. Vi tror på internationellt samarbete och fredlig samverkan med andra länder. Så säkrar vi vårt lands framtida trygghet. Så tar vi vårt moraliska ansvar för att bidra till en bättre värld. Vi strävar efter att individens rättigheter ska respekteras i alla länder, på alla kontinenter. Med demokratiska institutioner, en fri press, fri handel, respekt för folkrätten och de mänskliga rättigheterna skapas förutsättningarna för fredliga internationella relationer. Det nordiska samarbetet, liksom samarbetet inom EU och FN utgör viktiga arenor för vår utrikespolitiska samverkan.”

Trots att demokrati är ett utmärkande drag i svensk utrikespolitik säljer Sverige vapen till en rad diktaturer. Genom bl.a. bistånd och politiska insatser har Sverige på olika sätt sökt understödja demokratiska krafter och en demokratisk utveckling i olika delar av världen. Sveriges goda internationella rykte och anseende har under det senaste decenniet fått sig en rejäl törn när vi säljer vapen åt försvarsindustrin till länder som varken behöver vapnen eller har råd att betala för dem.

Under 2012 har Sverige sålt vapen eller övervakningsutrustning till följande länder: Saudiarabien, Bahrain, Algeriet, Pakistan och Förenade Arabemiraten.

Något är allvarligt fel när vår restriktiva lagstiftning kring vapenexport systematiskt åsidosätter riksdagens riktlinjer. Sverige exporterar stora mängder krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden till flera icke-demokratiska länder där allvarliga brott mot mänskliga rättigheter begås, vilket såväl legitimerar regeringarna politiskt som stärker deras vapenmakt rent konkret. Denna export riskerar att användas repressivt mot dessa länders befolkningar. Detta gäller såväl den nuvarande borgerliga regeringen som den förra socialdemokratiska regeringen.

Enligt EU:s uppförandekod ska man bl.a. bedöma mottagarlandets inställning till relevanta principer i internationella instrument som rör internationell humanitär rätt. I uppförandekoden hävdas att medlemsstaterna inte ska ut-

Fel! Okänt namn på

färda exportlicens om det föreligger uppenbar risk att den militära teknik eller den krigsmateriel som ska exporteras kan komma att användas vid allvarliga kränkningar av internationell humanitär rätt.

Miljöpartiet har länge förespråkat att lagarna för vapenexport bör skärpas så att bara demokratier eller länder som är på väg att bli demokratier får köpa svensk krigsmateriel, inklusive materiel som inte används i strid. Miljöpartiet vill att ett s.k. demokratikriterium och ett kriterium för respekt för mänskliga rättigheter införs. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Svenska vapen exporteras till krigförande länder

Sverige har kanske världens tuffaste lagstiftning för export av krigsmateriel. Riktlinjerna är tydliga och förbjuder försäljning av krigsmateriel till krigförande länder. Trots det fortsätter Inspektionen för strategiska produkter (ISP) att ge tillstånd för sådan försäljning. Vi ser att undantaget har blivit regel och att ökad vapenexport uppmuntras aktivt av regeringen, trots att den alltid hänvisar till ISP så fort det avslöjas att vapen sålts till länder dit det borde vara omöjligt att sälja enligt svensk lag. Att regeringen uppmuntrar vapenförsäljning visas med all önskvärd tydlighet genom att den har infört en särskild myndighet, Försvarsexportmyndigheten, för att främja vapenexporten. Regeringen har alltid det yttersta ansvaret och undkommer inte detta ansvar genom att lägga över hanteringen på olika myndigheter.

Dessutom exporterar Sverige krigsmateriel till länder där det förekommer grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Bland mottagarländerna för svensk krigsmateriel återfinns flera länder som är inblandade i väpnad konflikt. Dit hör Indien, Pakistan, Thailand, och inte minst USA. Det är inte acceptabelt. Riksdagens riktlinjer måste skärpas så att den stora vapenexporten av svensk krigsmateriel till krigförande länder, till länder som grovt kränker de mänskliga rättigheterna och till länder med stora fattigdomsproblem stoppas.

Miljöpartiet menar att gällande lagstiftning ska efterlevas, vilket innebär att Sverige inte ska sälja krigsmateriel till krigförande länder. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Våra folkvalda måste kunna hållas ansvariga

Det är dags att de svenska partierna och deras företrädare i Exportkontrollrådet (EKR) upphör att systematiskt åsidosätta reglerna för vapenexport. Saudi-affären visar att dagens system med stängda dörrar och tystnadsplikt inte fungerar. Folket och riksdagen saknar i realiteten insyn. När skandaler avslö-

jas kan ansvariga politiker i skydd av sekretessen skylla ifrån sig på myndigheter och tjänstemän. Beslut om till vem Sverige exporterar krigsmaterial måste vara öppna. Så är fallet i flera andra länder med en exporterande försvarsindustri.

Genom dagens system har ansvaret skjutits från politiker till myndigheter och råd. Detta gör att politikerna kan hålla kontroversiella affärer på arm-längds avstånd. Det är inte ett demokratiskt stabilt system. Våra folkvalda måste kunna hållas ansvariga för sina beslut. Dagens ordning med Inspektionen för strategiska produkter (ISP) som beslutande myndighet måste ändras. Ett organ med direkt politiskt ansvar måste fatta besluten. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ta korrruptionen på allvar

Enligt Miljöpartiet är det ett mål i sig att begränsa vapenproduktionen i världen. En grundförutsättning för att en näring ska kunna få exportstöd borde vara att det ställs krav på transparens och en tydlig redovisning av vart pengarna går. Detta för att inte svenska skattemedel ska gå till korrruption. Regelverket för vapenexport borde självfallet underställas samma tuffa regler som inom biståndssektorn, med sina tydliga krav på redovisning.

Enligt skrivelsen tar regeringen starkt avstånd från varje form av korrruption i internationella affärstransaktioner. Såväl givande som tagande av muta är sedan länge straffbelagt i svensk lagstiftning. Regeringen välkomnar också de initiativ som tagits för att tillämpa en internationell uppförandekod inklusive nolltolerans mot korrruption, de s.k. Global Principles of Business Ethics for the Aerospace and Defence Industry. Miljöpartiet menar att regeringen måste göra mer på detta område för att bli trovärdig.

Att industrin antar olika s.k. Code of Conduct må vara bra, men ska samhället få bukt med korrruptionen måste även riksåklagarämbetet få rejäla resurser för att kunna göra ordentliga utredningar. I JAS-utredningen som lades ned sommaren 2009 menade den tidigare överåklagaren Christer van der Kwast att de bristande resurserna var orsaken till detta. Justitiekanslern, JK, riktade dessutom kritik mot den svenska polisen för att den satsade för lite resurser på JAS-utredningen om misstänkta mutor. När det gällde mutanklagelserna i den sydafrikanska JAS-affären så har fokuseringen i Sverige främst gällt afrikanernas korrruption, inte den svenska. Den svenska regeringen ska, enligt mediernas rapportering, inte heller ha varit särskilt tillmötesgående när en grupp sydafrikanska undersökningsdomare kom till Sverige för att ställa frågor i den sydafrikanska korrptionsutredningen.

Miljöpartiet menar att åklagarämbetet måste ha tillräckliga resurser för att kunna utreda korrptionsbrott, vilka ofta är mycket komplicerade. Misstänkta mutbrott inom vapenexportaffärer är extra svåra då vapenindustrin använder sig av invecklade motköpsavtal när det gäller försäljning av stora vapensystem, som stridsflygplan.

Fel! Okänt namn på

Det råder i dag stor enighet om att motköpsaffärer, eller s.k. offset, generellt är något dåligt eftersom anses strida mot frihandelns principer. De hindrar den fria konkurrensen, de omgärdas av nästintill obefintlig transparens och öppnar för korruption. Världshandelsorganisationen (WTO) har av dessa skäl i princip förbjudit offsetaffärer. Men eftersom överskottet av vapen är så stort i världen har man beslutat att göra undantag för just vapenaffärer.

Om regeringen väljer att inte agera mot korruptionen är risken stor att FN, Europarådet och OECD kan komma att kritisera Sverige för att vi inte uppfyller våra internationella åtaganden. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Exportkrediter för krigsmaterielexport

Delar av den svenska krigsmaterieexporten sker idag med statligt stöd. Exportkrediter har i flera fall utfärdats för att underlätta för den svenska krigsmaterielindustrin att exportera sina produkter. Det finns många exempel på där Exportkreditnämnden (EKN) ställt upp med väldigt generösa krediter och lån för att möjliggöra svensk vapenexport. Miljöpartiet anser att det inte är rimligt.

Dessutom borde de statliga exportorgan som försäkrar och lånar ut pengar till svenska företag i länder med stora ”risker” underställas regler om mänskliga rättigheter. Både vapenexporten och den statligt finansierade exportpolitiken med Exportkreditnämnden (EKN) och Svensk Exportkredit (SEK) borde självklart underordnas regelverk för att säkerställa att inget stöd ges till affärer som riskerar att bidra till kränkningar av mänskliga rättigheter. Transparens borde vara en självklarhet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Sverige bidrar till en upprustningsspiral i en av världens mest explosiva regioner

På millennietoppmötet i september 2000 antogs följande deklARATION: ”Vi ska göra vårt yttersta för att befria våra folk från krigets gissel som i konflikter inom och mellan länder har krävt mer än fem miljoner liv under det senaste årtiondet.”

Om Sverige och världens länder menar vad de säger måste det naturligtvis få konsekvenser. Delar av världen präglas av djupgående och komplicerade konflikter, som ofta leder till krig och grova kränkningar av mänskliga rättigheter.

Den internationella vapenhandeln är en viktig drivkraft bakom den militära upprustningen och bidrar därmed till krig och väpnade konflikter. Därför bör Sverige verka för en radikal svensk och global nedrustning och för att resurser

som i dag förslösas på militär rustning omfördelas till insatser som kan förebygga krig och konflikter. Ett annat exempel är att Sverige, trots långvarigt krig mellan Indien och Pakistan, fortsätter att leverera krigsmateriel till båda parter för att inte undergräva nuvarande och framtida affärskontakter.

Alltsedan Bofors skandaldrabbade vapenaffär med Indien i mitten av 1980-talet, då Sverige sålde ett stort antal fälthaubitsar till Indien, har Bofors fått sälja kanoner, men nu under benämningen "följleveranser". Att det inte bara handlar om underhåll, reservdelar och ammunition till de kanoner som redan sålts, utan även om helt nya kanoner, gör att tilltron till den svenska vapenexportlagstiftningen sedan länge är kraftigt försvagad.

Samtidigt som Bofors har sålt kanoner och moderna fälthaubitsar har Sveriges enskilt största vapenexportör – Saab – under flera år sålt avancerad radarutrustning, Erিয়ে, till grannlandet Pakistan. För varje flygvapen är radarsystemet av central betydelse, i såväl defensivt som offensivt syfte.

Samtidigt hoppas Saabs ägare Investor även att få sälja stridsflygplanet JAS 39 Gripen E/F till Indien. Att det ens är möjligt att sälja vapen till dessa båda länder, med tanke på ländernas långvariga konflikt om gränsområdet Kashmir, är något som Miljöpartiet ifrågasatt länge – speciellt med tanke på att båda länderna är kärnvapenstater. Genom att vi beväpnar båda länderna bidrar Sverige aktivt till en upprustningsspiral i en av världens mest explosiva regioner.

Den främsta anledningen till Miljöpartiets motstånd till Saabs inblandning i kontrakten om att få leverera 126 JAS 39 Gripen-plan till det indiska flygvapnet är problemet att flygplanet med största sannolikhet kommer att anpassas för att kunna bära landets kärnvapen. En affär som inbegriper att JAS 39 Gripen blir kärnvapenbärare borde inte vara möjlig enligt gällande vapenexportlagstiftning. Det kan inte heller vara ett svenskt utrikespolitiskt mål att göda en potentiell kärnvapenkonflikt. Regeringen borde därför ge Saab tydliga signaler om att det är en affär som Sverige omöjligen kan stå bakom. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Sverige bidrar till spridningen av små och lätta vapen

Små och lätta vapen utgör ett av de största hoten mot mänsklig säkerhet. Drygt 1 300 människor per dag mister livet i världen på grund av dem. Antalet skadade är cirka tre gånger så stort. Handeln med små och lätta vapen är ett allvarligt problem. Vapnen är förhållandevis billiga och enkla att transportera och smuggla. De allra flesta illegala vapen har en gång varit legala. Kontrollmekanismerna för den legala produktionen och handeln är undermåliga. Nationella regler och kontroller har visat sig inte fungera.

Frågan om ett internationellt vapenhandelsavtal inom FN påbörjades redan 2006. I slutet av mars 2013 antog FN:s generalförsamling i New York det så kallade Arms Trade Treaty (ATT). Det var första gången någonsin som värl-

Fel! Okänt namn på

dens stater tillsammans tagit steg för att sätta upp gemensamma regler för den internationella vapenhandeln.

Med det nya vapenhandelsavtalet föds förhoppningen om en fredligare värld. Men vi får inte blunda för den risk som finns att stater kan komma att utnyttja de klyphål som finns i avtalet, då avtalet lämnar öppet för tolkningar av ett antal centrala frågor. Vidare gäller avtalet endast ett antal vapenkategorier och utelämnar andra helt, såsom drönare, personminor och klustervapen.

Gång efter annan ser vi dock att svenska vapen dyker upp och används runt om i världen. Vi frågar oss hur detta har kunnat ske. Sverige säljer oftast bara vapen till stabila länder som inte befinner sig i konflikt.

Men i de fall vi faktiskt säljer till länder i konflikt händer det att vapen förloras och hamnar i orätta händer eller helt enkelt överlämnas till tredje part. Under året har medierna uppmärksammat nya fall där det svenska granatgeväret Carl Gustaf används av den burmesiska militären mot landets minoritetsbefolkning som regimen länge har varit i väpnad konflikt med. Nyligen rapporterades det också om att Carl Gustaf användes av rebellsidan i den syrisk konflikt. Det är ännu oklart hur dessa vapen hamnat där.

Varje år exporterar Sverige små och lätta vapen till länder som Storbritannien, USA, Kanada, Saudiarabien och Danmark för stora summor. Sverige, som historiskt sett håller en relativt hög profil för att kontrollera lätta vapen, har samtidigt en stor export av dessa vapen. Och det visar sig att vapnen dyker upp i andra krigshärder, på andra kontinenter än dit vapnen en gång såldes. I en del fall handlar det om licenstillverkade vapen, som granatgeväret AT-4, som de senaste åren har dykt upp i orätta händer.

Miljöpartiet anser att Sverige här spelar ett dubbelspel. Man agerar internationellt för en hård kontroll men är samtidigt världsledande inom området bärbara pansarvärnsvapen. Det svenska företaget Saab Bofors Dynamics har sålt över en miljon vapensystem till över 50 länder i världen. Det mest spridda vapnet är granatgeväret Carl Gustaf som har använts i en mängd krig, exempelvis i Burma, Sri Lanka, Vietnam och Kashmir.

En stor köpare av Carl Gustaf är USA, och vapnet har använts i både Irak och Afghanistan. Till granatgeväret finns den s.k. flechetteammunitionen, ADM 401, som är utvecklad för specifika amerikanska ändamål och särskilt anpassad för krigföring i stadsmiljö. Vid explosionen sprids över tusen små sylvassa pilar, s.k. flechetter, över ett 100 meter stort område, och risken att oskyldiga civila skadas är stor. Människorätsorganisationen Human Rights Watch har protesterat mot tillverkningen av ADM 401 för att den är inhuman och strider mot Genèvekonventionen.

Försvarsindustrins aggressiva marknadsföring av svenska vapen uppmärksammades i tidningen Expressen. Med ord som ”See first – Kill first” och ”dödsratio” visar Saab upp sina vapensystem på försvarsmässan Dimdex, i diktaturen Qatar. I påkostade reklamvideor och reklamblad kan intresserade köpare få veta att JAS 39 Gripen garanterar en hög ”dödsratio”. Saab marknadsför samtidigt pansarvärnsroboten Bill 2 med att den har ett ”Soft target mode”, ett läge för mjuka mål – exempelvis människor.

Att svenska skattepengar går till exportsatsningar och marknadsföring av sådana produkter är skamligt.

I augusti 2010 startade Försvarsexportmyndigheten sitt arbete, med syftet att främja den svenska vapenexporten. Miljöpartiet har hela tiden varit emot att denna myndighet inrättas. Vi anser att företagen själva borde bekosta alla exportäventyr som den svenska krigsindustrin ger sig in i. Då vapenindustrin inte är vilken näring som helst anser vi att det inte är rimligt att svenska skattebetalare ska betala för att främja exporten av svensk krigsmateriel. Det rimmar dessutom illa med Sveriges politik för global utveckling (PGU) att det finns en särskild myndighet för att främja vapenexporten. Alla områden ska underställas PGU; vapenexporten är naturligtvis inget undantag. Moraliska dilemman blir i längden aldrig bekväma att hantera genom ett system av dubbelmoral. Därför menar Miljöpartiet att Försvarsexportmyndigheten (FXM) bör läggas ned. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

En vapenindustri under förändring

Under det kalla kriget utvecklades den svenska försvarsindustrin till sin nuvarande storlek. Det hävdades att den svenska neutraliteten och alliansfriheten krävde en stark försvarsmakt som i sin tur krävde en stark nationell försvarsindustri. Det ansågs viktigt att Sverige i händelse av krig skulle vara självförsörjande på vapen och ammunition. Ur ett svenskt säkerhetspolitiskt perspektiv var det viktigt att bygga upp svensk kompetens inom en rad försvarstekniska områden.

Sedan andra världskriget har Sverige lagt en stor tyngdpunkt på flygvapnet. Under en tid hade vi ett av världens starkaste flygvapen, och vi har ansett det viktigt att bygga upp ett stort kunnande inom det flygtekniska området. När det kalla kriget var som kallast, 1982, beslutade riksdagen att anskaffa stridsflygplanet JAS 39 Gripen. Med argumentet att vi ska vara oberoende i händelse av krig har JAS-projektet i stället medfört att vi aldrig varit så beroende av USA som nu, då planet är fullproppat med amerikansk teknik, som i praktiken medför att USA har veto över den svenska exporten av stridsflygplan. Svensk ingenjörskonst har lyckats göra den amerikanska tekniken brukbar – men Sverige äger inte tekniken, vilket har visat sig försvåra exporten av planet, då USA alltid har sista ordet vid en eventuell export. Det är märkligt att detta faktum aldrig har varit någon större fråga i riksdagen.

Det finns uppgifter som pekar på att USA vid ett flertal tillfällen har stoppat svenska flygplansaffärer då man har ansett att kunden inte har varit lämpad att ta emot amerikansk teknik. Den allra senaste uppgiften kom den 8 april 2013 från Indien, där medier hänvisar till dokument släppta av Wikileaks som visar att USA:s dåvarande utrikesminister Henry Kissinger 1976 stoppade export av stridsflygplanet Viggen till Indien, eftersom USA inte accepterade att den avancerade amerikanska utrustningen som fanns i Viggen exporterades vidare från Sverige.

I stället har JAS-projektet medfört att regeringen många gånger har slagit knut på sin egen lagstiftning om vapenexporten. Eftersom det har varit strategiskt viktigt att säkerställa ett kontinuerligt flöde av amerikanska reservdelar

Fel! Okänt namn på

till försvarets JAS-plan har det blivit ett säkerhetspolitiskt intresse att leverera vapen till USA. Detta trots att USA under det senaste decenniet har befunnit sig i krig, vilket enligt gällande regelverk innebär att leverans borde vara förbjudet.

Den senaste JAS-versionen, E, består till ännu högre grad av avancerad amerikansk teknik, vilket borde göra planet ännu mera svårexporterat. Detta gäller framför allt till de stora länderna Indien och Brasilien som med anskaffningen av nytt stridsflygplan vill kunna göra ett tekniksprång, för den inhemska flygindustrin. Något som knappast ligger i USAs intresse. En saklig diskussion i riksdagen kring JAS-projektets potential som exportframgång välkomnas härmed.

Saab är den ojämförligt största vapenproducenten och exportören av svensk krigsmateriel. Saab-koncernen står ensam för nära 60 procent av exporten. Andra stora företag som exporterar krigsmateriel är BAE Systems Hägglunds, BAE Systems Bofors, Nammo, Kockums och Volvo Aero.

Industriföreträdare och dess vapendragare i riksdagen framhåller ständigt sina produkters förträfflighet och enorma exportpotential. Så här långt kan vi konstatera att det finns svenska storsäljare bland vapensystemen, men dit räknas knappast stora vapensystem som stridsflygplan och ubåtar.

Under det kalla kriget fanns det en stor potentiell marknad för vapensystem som inte kom från USA eller Ryssland, då ett större antal länder varken ville eller kunde köpa av de två supermakterna. Sedan det kalla krigets slut är den marknaden inte längre lika självklar. Man skulle kunna säga att det som för tre decennier sedan var planets styrka numera är planets största svaghet. I dag konkurrerar JAS 39 Gripen med en handfull stridsflygplan från främst USA och från andra EU-länder. Då det ofta inte är planets prestanda som säljer, utan det handlar om politiskt inflytande och makt, står sig svenska JAS ofta slätt mot exempelvis amerikanska eller franska stridsflygplan.

Endast en handfull länder har i dag kapacitet att bygga avancerade stridsflygplan, där Sverige i dag tävlar med länder som USA, Ryssland och Frankrike. På grund av att det är väldigt kostsamt att utveckla moderna stridsflygplan har en del europeiska länder, exempelvis Tyskland, Storbritannien och Italien i stället valt att gå samman i stora industriprojekt.

Konsulttjänster och leasinginkomster redovisas ej

Då Saab i ett antal fall misslyckats med att sälja stridsflygplanet har några länder i stället valt att leasa planet. Denna långtidsuthyrning fortgår år efter år och bidrar med betydande inkomster för försvarskoncernen. Miljöpartiet anser att det är en brist i regeringens årliga redovisning av strategisk exportkontroll att inkomsterna från denna uthyrning inte redovisas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Tjeckien, som är ett av de länder som leasar JAS, anser att kostnaderna för att hyra planet är för stora och har under 2012 deklarerat att de vill omförhandla hyresavtalet i syfte att sänka priset.

Utöver vapen, ammunition och komplexa försvarssystem tillhandahåller industrin i dag även konsulttjänster, som i dagsläget inte omgärdas av någon speciell lagstiftning. Det finns regler för företag som sysslar med militär utbildning, men ingen motsvarande lagstiftning för tekniska konsulttjänster – som de vi sett i Saudiaffären. Vapenindustrins intresseorganisation SOFF uppskattar att tjänstesektorn i dag uppgår till 10–25 procent av Sveriges totala vapenexport. Stora delar av kunnandet inom svensk vapenindustri kan exporteras vart som helst, utan myndigheternas kontroll. Den nuvarande lagstiftningen är från 1990-talet och helt inriktad på export av färdiga vapen och licenstillverkning av vapen.

Detta är en lucka i lagstiftningen som Miljöpartiet menar bör täppas till. Regeringen bör utvidga krigsmateriellagstiftningen till att även omfatta handel med tjänster av vapenproducerande karaktär. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det militärindustriella komplexets inflytande över politiken

De senaste decennierna har den svenska försvarsindustrin genomgått mycket omfattande förändringar. Från att ha dominerats av statligt ägda företag öppnades försvarsindustrin på 1990-talet för privatiseringar och utländska ägarintressen. I dag är försvarsindustrin privatiserad och många av företagen återfinns på börsen. I takt med att det svenska försvaret beställer allt mindre volymer anser industrin att den måste få sälja av sina produkter på den internationella marknaden. Då riksdag och regering fortsätter att se export som en nödvändighet för svenskt försvar finns till skillnad från när det gäller andra produkter inga regler mot statliga subventioner till tillverkning av vapen. Den svenska vapenindustrin får årligen miljardstöd i form av exportkrediter, subventionerad reklam och statliga lån.

Industriella och näringspolitiska intressen ges allt större hänsyn inom utrikes-, försvars- och säkerhetspolitiken. Vår handlingsfrihet begränsas och politiska beslutsfattare pressas att bedriva en väldigt försvarsindustrivänlig politik. När exporten inte går att försvara utifrån rent utrikes-, försvars- och säkerhetspolitiska intressen handlar det i allt högre grad om sysselsättning och arbetsmarknads- eller industripolitik. Trots att Inspektionen för strategiska produkter (ISP) inte får ta hänsyn till sysselsättning eller näringspolitik försvaret statsministern vapenexporten med hänsyn till de svenska jobben. Precis som kravet att bara tillverka materiel för svenska behov släppts till förmån för exportstyrd produktion tycks nu kravet att enbart se till säkerhetsmässiga faktorer i praktiken ha slopats.

Fel! Okänt namn på

Sanningen är att vi har ett militärindustriellt komplex i Sverige som till varje pris (i dubbel bemärkelse) vill fortsätta att tillverka och sälja svenska vapen. Miljöpartiet menar att dessa företag har ett alldeles för stort inflytande över svensk säkerhetspolitik, och det inflytandet måste begränsas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vapenindustrin söker nya marknader

Den ekonomiska krisen gör att många länder väljer att skjuta upp anskaffning eller helt avbeställa vapensystem. Många EU-länder har tvingats till plågsamma neddragningar av sin försvarsbudget, vilket gör att vapenindustrin nu söker nya marknader. Det är en internationell trend som även den svenska vapenindustrin följer. Outsourcing av traditionella militära uppgifter kommer mer och mer. Även i Sverige börjar kostsamma och personalkrävande tjänster skäras bort från försvarsmakten för att i stället läggas på privata företag. Vi ser redan nu att Saab för några av sina företag ser biståndet och FN och andra internationella institutioner som potentiella köpare av företagets tjänster.

Den internationella trenden visar också att många företag inom vapenindustrin erbjuder tjänster som gör att företagen mer och mer liknar privata militära säkerhetsföretag. Detta är en utveckling som Miljöpartiet ser med oro på.

Svensk vapenexport bidrar till fattigdom och underutveckling

Under 2012 sålde Sverige krigsmateriel till flera länder som dras med allvarliga fattigdomsproblem. De senaste åren liksom i år är Sydafrika och Pakistan bland de främsta mottagarländerna för svenska vapen.

Drygt 30 procent av Sveriges vapenexport går till fattiga länder. I år, liksom tidigare år, använder sig regeringen i skrivelsen av statistik från Världsbanken där länder som Thailand och Sydafrika beskrivs som övre medelinkomstländer, och Pakistan som ett lägre medelinkomstland, men i sanning bör dessa länder beskrivas som utvecklingsländer. Alla tre länderna har en väldigt ojämn inkomstfördelning. Enligt FN:s utvecklingsorgan UNDP lever 22,6 procent av Pakistans befolkning på under 1 dollar per dag. Hela 60,3 procent lever på under 2 dollar per dag. Enligt United Nations Human Development Report är Pakistans utvecklingsindikatorer t.o.m. sämre än andra jämförbara länders. Detta blir särskilt tydligt när det gäller kvinnornas situation. Pakistan har dessutom en högre barnadödlighet än andra sydasiatiska länder. Enligt UNDP-chefen Helen Clark har den snabba tillväxten i Sydafrika inte haft några positiva effekter på fattigdomsnivån. Sydafrika är ett av världens mest ojämlika länder när det handlar om inkomstfördelning. Brasilien, dit Saab och

Investor hoppas få sälja stridsflygplanet JAS 39 Gripen E/F, passerades 2009 av Sydafrika som ett av världens allra mest ojämlika länder.

Det är ett problem att vi har en regering som inte för en konsekvent politik. Regeringen säger sig verka för fattigdomsbekämpning men gör samtidigt stora exportsatsningar av krigsmateriel till fattiga länder, som Pakistan och Sydafrika.

Miljöpartiet noterar att regeringen i årets skrivelse ändå säger att man nu tittar på Sveriges politik för global utveckling (PGU) och att regeringen arbetar för att den svenska försvarsmaterielexporten ska ta hänsyn till PGU:s mål om rättvis och hållbar global utveckling. Vi ser med intresse fram emot att få ta del av regeringens arbete när det gäller hur man ser på PGU och försvarsmaterielexporten.

UNDP lyfter i sina rapporter fram problemet med att militära investeringar i fattiga länder hämmar livsviktiga satsningar på rent vatten och sanitet. Pakistan omnämns särskilt. Varje år dör ca 120 000 människor till följd av diarré-sjukdomar på grund av brist på rent vatten och sanitet. Pakistan är ett av få länder i världen som lägger mer pengar på försvaret än på utbildning och hälsa tillsammans. Krigsmaterielexporten till Sydafrika är större än Sidas hela bistånd till humanitära insatser och konfliktrelaterad verksamhet för alla länder i Afrika söder om Sahara.

Svenska vapen säljs till länder med stor fattigdom där vapenköpen direkt kan motverka arbetet mot fattigdom. Det är ett grundläggande problem att världen väljer att prioritera militära satsningar i stället för att lösa fattigdomsproblemet. Man brukar säga att för varje krona som läggs på bistånd i världen läggs ytterligare 15 kronor på militära utgifter.

När riksdagen beslutade om politiken för global utveckling (PGU) i december 2003 var huvudpunkten att Sveriges politik måste vara samstämmig: ”Det Sverige säger och gör i ett sammanhang måste stämma med svenskt agerande i ett annat.” Alla politikområden ska sträva mot samma mål. Målet är att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. Politiken ska präglas av ett rättighetsperspektiv och kännetecknas av de fattigas perspektiv på utveckling. Det innebär att de fattiga människornas behov, intressen och förutsättningar ska vara utgångspunkt i strävandena mot en rättvis och hållbar utveckling.

Sedan december 2008 är EU:s uppförandekod för vapenexport juridiskt bindande. Koden innehåller bl.a. långtgående skrivningar om att säljarlandet ska ta hänsyn till om exporten allvarligt riskerar att motverka en hållbar utveckling i mottagarlandet.

Om Sverige ska leva upp till PGU och EU:s nya uppförandekod bör vapenexporten i varje enskilt fall föregås av en problematiserande granskning av om vapenexporten riskerar att motverka hållbar utveckling. I samband med vapenexport bör en försiktighetsprincip anammas med innebörden att fattigdomsbekämpning har företräde vid målkonflikter. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 10 april 2013

Bodil Ceballos (MP)

Peter Rådberg (MP)

Annika Lillemets (MP)

Valter Mutz (MP)

Mehmet Kaplan (MP)